

Reagiranja

Razvitak jugoslavenske vojne doktrine II

Ilija Prijić

VŠ »Rade Končar«, Zagreb

Slavko Prijić

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Vojna i obrambena organizacija jugoslavenskog društva i države predmet je stalnih analiza domaćih i inozemnih znanstvenika od prvih koraka nove socijalističke države do današnjeg vremena. Brojni radovi nastali kao proizvod analiza ukazuju na aktualnost izučavanja vojne i obrambene organizacije Jugoslavije.

Najnoviji spis *Razvitak jugoslavenske vojne doktrine*¹ Antona Beblera nesumnjivo je jedan od značajnijih radova objavljenih posljednjih godina o toj problematici. Glavni razlog za tu konstataciju jest u tome što je Beblerov spis u mnogome različit od tekstova drugih autora koji, prije svega, teže da istaknu pozitivne komponente naše doktrine.

Mora se priznati da napisati spis kakav je napisao Bebler, znači uistinu pokazati veliku hrabrost. Njegovo je pero oštro, on ne šteti nikoga. Glavni mu je cilj da se što više približi problemu. Zato i kad griješi zbog svoje ne svakidašnje otvorenosti i kritičnosti, omogućuje pažljivom čitaocu da otkrije što je u njegovu tekstu prihvatljivo i istinito, a što neprihvatljivo i manje istinito.

Bebler se ne zadovoljava time da nam pruži kost bez mesa. On ne samo postavlja sebi i nama relevantna pitanja — primjerice o ulozi vojnog faktora u razvoju društva, o konstantama u našem poratnom razvoju, o promjenama u obrambenoj doktrini i sl. — i ne samo da na postavljena pitanja nudi odgovore jugoslavenske prakse, nego te odgovore i vrednuje. Jedne prihvaća, a druge ne prihvaća. Vrednovanjem odgovora Bebler posredno postavlja određen broj preciznih zahtjeva u pogledu organiziranosti naše obrane kako radi njezine veće efikasnosti, tako i radi stjecanja pravog mjesta u društvu.

U općoj orijentaciji spisa uočljiva je težnja ka razotkrivanju, a zatim i eliminiranju svih nepravilnosti što su nastajale ili još uvijek nastaju u razvoju vojne doktrine Jugoslavije. Polazeći od toga autorovog opredjeljenja, smatramo da je potrebno ukazati na, po našem sudu, pogrešne spoznaje. Pritom, ostavljamo po strani neke razlike uglavnom terminološkoga karaktera. Tako, pri-

1 A. Bebler, *Razvitak jugoslavenske vojne doktrine*, »Politička misao«, br. 4/1985.

mjerice, Bebler smatra neprihvatljivom upotrebu pojma regularna armija kao sinonim za JNA kada se ona komparira s teritorijalnom obranom. Smatra da je za JNA bolje upotrebljavati pridjev »stalna«, ispuštajući iz vida da je i teritorijalna obrana »stalna«, a ne kako bi se moglo naslutiti nestalna komponenta oružanih snaga. Isto tako, upotrebljava pojam »okupirani« umjesto doktrinom utvrđenog pojma »privremeno zaposjednuti teritorij«. No te nam se razlike čine relativno nevažnim.

Problem je veći i teži kada se sagledaju sadržajne karakteristike uloge i obilježja vojnog faktora u društvu te određenje faktora koji su najneposrednije uvjetovali sadržajno oformljenje današnje doktrine općenarodne obrane. Usmjerit ćemo čitaočevu pažnju na slijedeće elemente Beblerova teksta:

(1) na određenje razvoja, tj. povećanja naših obrambenih napora kao *visoke »vojnizacije«* (str. 126);

(2) na raskorak, tj. neusuglašenost između, s jedne strane, visokog stupnja vojnizacije i, s druge strane, manje sigurne obrane u odnosu na tešku 1941. godinu;

(3) na sagledavanje doktrine općenarodne obrane kao rezultata prvenstveno utjecaja unutrašnjih i vanjskih kriznih situacija.

Analiza i pravilno razumijevanje teksta prilično su otežani načinom pisanja. Naime, upotrijebljeni su pojmovi i »činjenice« kojima se potkrepljuju sudovi, a da nisu objašnjeni ili navedeni izvori. Konkretno, na početku teksta Bebler kaže da je »... kasnijih godina, kada više nije bilo neposrednih i jako opasnih prijetnji nezavisnosti i cjelovitosti države, naše (je) rukovodstvo i nadalje tom području, prema međunarodnim kriterijima, poklanjalo natprosječno veliku pažnju. Osim vanjskih opasnosti, razloga za to vidjelo je i u potrebi otklanjanja stvarnih ili mogućih unutrašnjih prijetnji postojećem političkom uređenju zemlje« (str. 123—124).

Što je to međunarodni kriterij? Kolike su i kakve su njegove dimenzije? Tko ga je oblikovao? Bebler to ne objašnjava, ali ipak zaključuje da se prema međunarodnim kriterijima u razvoju našeg društva području obrane pridavala enormno velika, u susjednim zemljama nepoznata pažnja. Isti je slučaj kad se sugerira postojanje simbioze između civilnih političkih i vojnih struktura, pri čemu vojna lica nisu u podređenu položaju. Tako čitamo da u nas »... imamo, odnosno imali smo, aktivne, rezervne i umirovljene profesionalne generale na položajima člana i generalnog sekretara Predsjedništva SFRJ, potpredsjednika Skupštine SFRJ, predsjednika Predsjedništva socijalističke republike, saveznog sekretara za vanjske i unutrašnje poslove, člana predsjedništva SKJ, izvršnog sekretara CK SKJ zaduženog za sektor obrane, saveznog javnog tužioca, direktora centralnog partijskog glasila, više ambasadora itd.« (str. 125—126).

Sugeriraju se povezanost i utjecajnost vojnih vrhova u civilnim strukturama, ali ne personaliziranjem nego navođenjem poslova i funkcijama koje su vojnici profesionalci obavljali ili još obavljaju. Možda čitalac i pretpostavlja na koga se misli (Tita, Rankovića, Ljubičića, Mamulu), ali zašto pretpostavljati, zašto nagađati? Osim toga, nije nebitno navesti koliko je tih vojnika profesionalaca napustilo vojsku neposredno nakon rata ili malo kasnije kada su ostali prešli na civilne poslove, i zašto, te koliko je bilo jednih, a koliko drugih. A sve nam to mogu reći imena. Jasno je da bi takav pokazatelj dao drugačiju sliku o simbiozi civilnih i vojnih struktura.

O ovome ne govorimo isključivo zato da bismo istakli neslaganje s porukama pojedinih dijelova teksta, nego i zato da bismo ukazali na mogućnost krivog shvaćanja tih dijelova teksta. Ako se to i dogodilo, nadamo se da nam autor neće zamjeriti.

No, prijedimo na analizu posebnih pitanja.

I

Već u prvom dijelu spisa autor nedvosmisleno pokazuje namjeru da otvoreno i bez ikakvih skrupula govori o razvoju jugoslavenske vojne doktrine. To je vidljivo iz određenja našeg društva kao »visoko vojniziranog«.

Bebler polazi od tvrdnje da je uloga vojnog čimbenika u poslijeratnom razvoju Jugoslavije natprosječna. Natprosječnu ulogu vojnog faktora izvodi iz:

- (a) veličine regularnih vojnih jedinica,
- (b) opterećenosti privrede vojnim troškovima i
- (c) utjecaja vrha oružanih snaga na društveni razvoj Jugoslavije, odnosno simbioze civilnoga političkog vrha s vojnim vrhom.

Neprestano uspoređujući podatke o navedenim pitanjima između naše zemlje i naših susjeda, autor nam konstantno sugerira da su ti podaci bitno viši u Jugoslaviji nego u državama koje graniče s njom, s iznimkom Albanije. Na osnovi takve usporedbe Bebler zaključuje o »visokoj vojnizaciji« Jugoslavije. Poslušajmo ga: »Na osnovu tih i nekih drugih pokazatelja možemo zaključiti da je u poslijeratnom razdoblju za Jugoslaviju karakterističan srazmjerno visok stupanj usmjerenosti društvenih napora i vrijednosti u vojnu sferu, što nazivam visokom vojnizacijom« (str. 126).

Prije nego što se konkretno pozabavimo podacima i njihovom interpretacijom, moramo istražiti Beblerov stav o vojnizaciji. Nije nam namjera da raspravljamo o samom terminu vojnizacija, tj. o tome da li je on opravdano ili neopravdano upotrebljen (a priori smo protiv njega), nego da ukažemo na autorovo kontradiktorno razmišljanje o efektima vojnizacije te da se zapitamo koji je stav istinit. Naime, u spisu koji je potaknuo da se ponovno osvrnemo na poslijeratni razvoj jugoslavenske vojne doktrine ističe se da »visoka vojnizacija« ne znači i postojanje visoke militarizacije Jugoslavije. »Te tvrdnje valja odbaciti ako se pod militarizacijom shvaća negativna društvena pojava kojom se društvo prisiljava na prenošenje normi vojne organizacije u civilnu sferu te se zloropotrebljava utjecaj vojne organizacije za sistematsko pridobivanje grupnih, institucionalnih, materijalnih ili drugih privilegija. A toga kod nas nije bilo« (str. 126). Ali, u *Političkoj misli* br. 1 iz 1983. Bebler piše: »Trend vojnizacije stvorio je (ili je doprineo stvaranju) društvene podloge za najmanje dve pojave koje se najčešće tumače kao devijantne i negativne. Označene su pojmovima *militarizam (militarizacija)* i *vojnoindustrijski kompleks* (str. 123).

Razlike u ta dva spisa dovoljno su velike da se opravdano zapitamo što je istina: prvo ili drugo? Bebler istina, poriče drugu mogućnost za jugoslavensko društvo, ali onda se nužno nameće pitanje zašto bi Jugoslavija bila iznimka? Na to odgovor ne nalazimo.

No vratimo se podacima koji su Beblera naveli da konstatira kako je jugoslavensko društvo »visoko vojnizirano«. Čak ako se privremeno i prihvati

gledište o jugoslavenskom društvu kao »vojniziranom«, ne možemo se nikako suglasiti s time da je stupanj »vojnizacije« u usporedbi sa susjednim državama (premda nije jasno zašto su upravo one kriterij za poređenje) enormno viši. To je pitanje o kojem želimo diskutirati. Dakle, pitamo se da li su napori jugoslavenskog društva u vojnoj sferi toliki da znatno strše u odnosu na naše susjede (osim Albanije)?

Veličina JNA, broj rezervista i pripadnika teritorijalne obrane jesu polazište Beblerova pokušaja da dokaže tvrdnju o »visokoj vojnizaciji« jugoslavenskog društva. To se očituje iz slijedećeg stava: »Brojčano stanje JNA posljednjih pet godina procjenjuju strani izvori na 230 do 260 tisuća. Tome broju isti izvori dodaju oko 500 tisuća rezervista, oko milijun pripadnika teritorijalne obrane, te još dva milijuna u drugim sastavima našeg obrambenog sistema. Te su brojke relativno (s obzirom na broj stanovnika) bitno više nego u susjednim državama, s iznimkom Albanije« (str. 124). Posljednja rečenica u kojoj se uspoređuju veličine obrambenih snaga Jugoslavije i susjednih država na osnovi samog jednog kriterija, »s obzirom na broj stanovnika«, bila je dovoljna da se utvrdi razlika u stupnju vojnizacije naše države i država koje graniče s njom. Iz toga je očigledno da se u usporedbi zanemaruju neke, ne tako nevažne činjenice. Prvo, veličina i uključenost stanovništva u stalne vojne formacije, prije svega stajaću vojsku, ne određuje se samo s obzirom na broj stanovnika države, nego i s obzirom na veličinu njezina teritorija, geografske karakteristike, dužinu i izgled granica (pogodnost za obranu), političkog opredjeljenja susjednih država i sl. Ako znamo da samo Italija zaprema veću površinu od Jugoslavije, te da su naše granice najduže, a naši susjedi većinom blokovski orijentirani, sam od sebe nameće nam se zaključak o potrebnoj veličini JNA što daje sasvim drugačiju sliku od one koju Bebler nudi. Drugo, nije sporna činjenica da je na teritoriju Italije (12 000) i Grčke (3 300) stacionirani 15 300 američkih vojnika, na teritoriju Mađarske sovjetske divizije,² da VI američka flota koristi grčke i talijanske luke, a sovjetska crnomorska eskadra bugarski i rumunjske. Isto tako, nije sporno da svi naši susjedi, osim Albanije (pa čak i Austrija koja je formalno neutralna), svoju obranu planiraju oslanjajući se na vojne snage Sjevernoatlanskog pakta i Varšavskog ugovora, a samo se Jugoslavija oslanja isključivo na vlastite snage što nedvojbeno određuje i naše kvantitativne potrebe u obrambenim snagama. Ali, da li to daje za pravo Bebleru da konstatira povećani stupanj »vojnizacije« jugoslavenskog društva u odnosu na susjede? Mislimo da ne, jer u analizu veličine oružanih snaga graničnih država svakako treba uključiti ako ne sve, a ono bar dio oružanih snaga NATO-a odnosno Varšavskog ugovora, što rezultira sasvim drukčijim odnosom u veličini vojnih formacija. Kao primjer može poslužiti nedavna izjava talijanske vlade u kojoj se kaže da će u slučaju ponovnog napada Libije na njezin otok Lampeduzu Italija smatrati da je napadnut NATO pakt, sa svim posljedicama koje takvo stanje nosi. Treće, u Jugoslaviji se razvija novi tip organiziranja vojne moći, nazvan prema određenju klasika marksizma »naoružanim narodom«, koji je sasvim suprotan građanskoj i etatičkoj vojnoj sferi koja, kao integralni i imanentni instrument državnog aparata i glavni oružani instrument političke moći države, predstavlja posebnu, od društva osamostaljenu sferu života. Društveni značaj općenarodne obrane, kojom se u samoupravnoj

² Podaci preuzeti iz studije Centra za strategijska istraživanja *Evropa danas i bezbednost Jugoslavije*, Beograd 1982, str. 151-161.

jugoslavenskoj praksi primjenjuje ideja »naoružanog naroda«, određen je u skladu sa značajem suvereniteta, nezavisnosti i slobode države kao *conditio sine qua non*. A te vrijednosti našeg društva (nezavisnost, sloboda, suverenitet) mogu se osigurati samo vlastitom snagom, što je antipod blokovski orijentiranim državama. Zato je očigledna nužna potreba formiranja različitih vrsta jedinica specijalne namjene, jedinica teritorijalne obrane, jedinica civilne zaštite i dr. kao oblika ostvarenja »naoružavanja naroda« koje proizlazi iz suštine koncepcije općenarodne obrane. Ustvrditi da »naoružani narod« kao tip vojnog djelovanja i organiziranja vojne moći u našem društvu — koje se, istina, još organizira, određuje i ograničuje institucionalnim sistemom — predstavlja visoku vojnizaciju, u stvari znači zanemariti suštinsku razliku o *odnosu društva i vojne sile* između našega i građanskih odnosno etatističkih društvenih uređenja. To predstavlja poistovjećivanje vojnog djelovanja i organiziranja vojne moći u državnim zajednicama s različitim društvenim uređenjima, pri čemu se iz vida gubi razlika u sadržaju temeljnih društvenih odnosa u životu i radu čovjeka i zajednice.

U otkrivanju istine o tome da li je naše društvo »visoko vojnizirano«, promatrano kroz prizmu veličine stalnih vojnih formacija uspoređenih s veličinom susjednih zemalja, potrebno je konstatirati još nešto. Razlika u stupnju kvantitativnog obuhvaćanja društva vojnom organizacijom samo se površinski može učiniti jedinim ili presudnim mjerilom koje određuje da li je neko društvo vojnizirano. Naime, nije neosporno da državna stajaća vojska kao relativno zatvorena manja grupa ne poprima opsege »naoružanog naroda«, odnosno masovnost koja rezultira podruštvovljavanjem (ne: deetatizacijom) obrambenih poslova. Međutim, taj kriterij teško da govori o bitnoj razlici među njima. Razlozi su, s jedne strane, u već utvrđenim činjenicama (brojnim faktorima koji utječu na veličinu stajaće armije svake države; oslonac na vlastite ili blokofske snage) te, sa druge strane u tome, što u ratu u pravilu svako društvo oficijelno naoružava cijeli narod, te se tako u biti gubi razlika u kvantiteti oružane sile.

Sa stajališta tako sagledane bitne razlike u veličini oružanih snaga susjednih država (građanskih i realsocijalističkih) i Jugoslavije postaje očiglednom nerelevantnost tog pitanja kao kriterija za određivanje vojnizacije nekog društva, dok istodobno postaje važnim uočiti različite tipove vojnog djelovanja koje uvjetuje i samu veličinu oružanih snaga. Promišljanjem razlike između »naoružanog naroda« kao oblika vojnog organiziranja našeg društva i stajaće vojske državnosocijalističkih ili građanskih društava, iz koje proizlazi i razlika u mirnodopskoj kvantiteti stanovništva uključena u različite oblike vojnog organiziranja, sasvim se jasno ukazuje netočnost tvrdnje o »visokoj vojnizaciji« našeg društva.

Opterećenje privrede vojnim troškovima daljnji je Beblerov argument kojim nas pokušava uvjeriti u »visoku vojnizaciju« Jugoslavije.

Ne može se poreći da podaci što ih navodi ne ukazuju na prilično značajna izdvajanja privrede za vojne potrebe. Nema nimalo sumnje da su oni veći nego u susjednim državama; ali, u težnji da bude upečaljiv Bebler postaje i jednostran kad kaže: »Ukupni vojni troškovi kod nas viši su od saveznih troškova za održavanje i razvoj JNA, te sada vjerojatno iznose između 5,5% i 6% nacionalnog dohotka. Ako bismo tome dodali indirektno obrambene troškove u svim djelatnostima — primjerice, troškove izgradnje višenamjenskih objekata,

skloništa i skladišta, troškove za strateške rezerve, za vojne i boračke mirovine, vrijednost znanstvenoistraživačkog rada upotrebljivog i za vojne svrhe itd — to bi se približilo izdvajanju od 10% ukupnog nacionalnog proizvoda« (str. 125).

Podatke o susjednim državama u tekstu ne nalazimo što onemogućuje objektivnu analizu. Pretpostavljamo da su indirektni obrambeni troškovi naših susjeda veći. Da li se Bebler u ovoj točki prevario? Mora li se, dakle, veća opterećenost naše privrede vojnim troškovima u odnosu na države koje s nama graniče nazvati »visokom vojnizacijom«? Ne, apsolutno ne! Čak ako se trenutno i prihvati Beblerovo stajalište o enormno visokoj brojci koja se dobije uključivanjem i pokazatelja indirektnih obrambenih troškova (10%) ne može se iz toga zaključiti da je naše društvo »visoko vojnizirano«. Suglasni smo s idejom koju Bebler očigledno razvija, ali ju eksplicitno ne izriče, o potrebi smanjivanja vojnih troškova, ali ne i s tezom da je sadašnje stanje pokazatelj »visoke vojnizacije«. Potreba za vojnim djelovanjem, za jačanjem vlastite vojne moći rezultat je vanjskih činilaca i njihove aktivnosti usmjerene na rušenje našeg sistema. Promatrani kao odgovor na potencijalnu opasnost izvana, povećani naponi društva, koji se ogledaju i u visokom opterećenju privrede, ne predstavljaju »visoku vojnizaciju« nego razvijanje koncepcije obrane društva primjerene socijalističkom samoupravljanju.

Fetišiziranjem velikog utjecaja profesionalnog vrha oružanih snaga na društveni razvoj Jugoslavije Bebler želi dodatno osnažiti ideju o »visokoj vojnizaciji« Jugoslavije. Ocjena kako se i tu radi o pridavanju vojnih svojstava našem društvu kojih nema proizlazi iz samog pitanja na koje se traži odgovor. Jasnije rečeno, u razmatranju mjesta i uloge profesionalnih vojnih kadrova u političkom sistemu kao odnosu društvo — vojska Bebler polazi od pitanja kakav je odnos vojnih starješina (profesionalaca) kao samostalnog centra društvene moći prema civilnim centrima društvene moći odnosno, šire rečeno, kakav je odnos između vojnih i državnih civilnih vlasti. Takav je pristup karakterističan za građanske teoretičare, teoretičare koji ne mogu ili ne žele uočiti suštinu profesionalne armije kao činioca klasne vladavine. U tome je i slabost Beblerova pristupa, jer se i njegovo polazište sastoji u ideji da je društvo demokratskije ako je vojska više izvršilac, sredstvo politike, a manje njezin činilac. Nedostatak je opisane metode u tome što ona ne pita za stvarnu svrhu učesća oružanih snaga (profesionalnih starješina) u utvrđivanju i vođenju politike zemlje, nego uzima njihovo učesće kao apriorni dokaz nedemokratskičnosti, vojniziranosti odnosno militarizacije društvenog poretka. Veliki broj aktivnih vojnih lica djeluje u društvenopolitičkom životu izvan JNA, posebno na područjima koja su od neposredna interesa za općenarodnu obranu. Naš sistem samoupravljanja i koncept obrane omogućuju i zahtijevaju takve odgovornosti i ponašanje pripadnika profesionalnih vojnih kadrova kao građana SFRJ. Ne treba ispustiti iz vida činjenicu da se klasna suština JNA izražava pitanjem u kojoj je mjeri ona činilac ostvarivanja vodeće uloge radničke klase i ostalih progresivnih slojeva u društvu, a ne da li je zaseban centar moći.

Naposljetku, recimo i slijedeće: dosljedno ostvarivanje koncepcije razvoja našeg društva u vojnoj sferi ne znači da se društvo »visoko vojnizira«. Pogotovo ne onda ako se u obzir uzmu prethodni kriteriji. Čovjek samoupravljajć angažirajući se, pored ostaloga, i u obrambenoj domeni u suštini brani temelj poretka koji je usmjeren k širenju ljudske emancipacije, a to onda nije isto značno »visokoj vojnizaciji«.

II

Nadalje, čudno se doima proturječnost između tvrdnje o »visokoj vojnizaciji« jugoslavenskog društva i tvrdnje o smanjenoj mogućnosti uspješne obrane u odnosu na 1941. godinu. Sam autor ne ukazuje na iskazano nesuglasje. Ne znamo da li zato što ga ne uočava ili ga pak uočava i prihvaća kao realnu, kontradiktornu mogućnost. O visokoj »vojnizaciji« bilo je govora. Stoga pogledajmo što Bebler kaže o mogućnostima ostvarivanja uspješne obrane: »... U najgorem slučaju, imali bismo više gladnih usta u nezagrijanim betonskim blokovima u prekomjerno povećanim gradovima. Danas imamo više skupih naprava koje ne smijemo uništiti ako ne želimo pogoditi prvenstveno naše, prije svega, gradsko stanovništvo. Imamo više cesta i aerodroma, što bi ih mogao protiv nas iskoristiti agresor, i ovisniji smo o vanjskom svijetu što se tiče hrane i energije... Strategija takozvanog agroindustrijskog kompleksa s aspekta obrane jest pogrešna strategija, a za drugačiju strategiju, primjereniju zahtjevima najljućeg ratnog iskušenja, nemaju naši političari i činioci sluha. Bilo bi mi drago da griješimo, ali se bojim da bi danas u mnogo čemu prošli gore nego što se to dogodilo našim roditeljima godine 1941. A i njima je, kako znamo, bilo vrlo teško i na početku rata nije bilo vidljivih izgleda na pobjedu.«

Što reći na sve to? Sigurno je da i danas postoje krupni problemi koje treba riješiti, i to ne samo zbog sigurnije sutrašnjice, nego i zdravlja današnjice. Oni su prisutni napose u agroindustrijskom kompleksu. Dugotrajna neprimjerenost agrarna politika rezultirala je stalnim smanjivanjem broja radno-sposobnog stanovništva u brdskoplaninskim predjelima koji čine najveći dio Jugoslavije. U potrazi za boljim uvjetima života ono odlazi u velike gradove i ravnice. Odlaskom stanovništva nastaju krupni vojnoobrambeni problemi. Ne samo da nema dovoljno ljudi za neophodnu intenziviranu poljoprivrednu proizvodnju, nego i za uspješno vođenje oružane borbe.

Pretpostavljajući da bi pri teškoj varijanti agresije s maksimalnim (radikalnim) ciljem bio privremeno zaposjednut ravničarski dio teritorija (Slavonija, Vojvodina i sl), nije teško predvidjeti otežano zadovoljavanje pojačanih potreba za ishranom stanovništva i oružanih snaga. I ne samo to. Odlaskom ljudi umanjuju se rezerve pitke vode, jer nema tko održavati prirodne ili umjetno stvorene izvore. Smanjuje se broj nastambi — mogućih skloništa od zime, nepogoda ili vojske agresora — jer ih nema tko održavati. Cijela sela nestaju. Istovremeno se povećava broj stanovnika, ali i broj problema u dijelu zemlje koji je teže braniti.

Dobro je stoga da se iznova podsjetimo na te probleme, ali su pretjerivanja u smislu da danas stojimo slabije nego 1941. godine nepotrebna i neprihvatljiva. Zašto previdati da poljoprivredna proizvodnja danas nije isto što i poljoprivredna proizvodnja jučer? Danas je naše selo visokomaterijalizirano. Poljski se radovi obavljaju brže, bolje i s manje radne snage. Izvršena je analiza zemlje. Na lužnatim površinama više se ne siju pšenica i kukuruz, nego raž koja bolje uspijeva.

Stanje je i s ekonomskog aspekta nesrazmjerno bolje u odnosu na 1941. Navedeni problemi mogu se uspješno riješiti mobilizacijom. Mobilizacija bi bila osjetljivija; no da li je potpuno moguće, potrebno pa i ekonomski isplativo materijalna očekivanja pojedinaca zamijeniti stopostotnom sigurnošću koju nitko ne može garantirati.

Ni društvo ni njegovo političko rukovodstvo nisu slijepi. Navedeni su problemi uočeni. Poduzete su ili se poduzimaju konkretne mjere za njihovo prevladavanje. U tom pravcu upravo je najviše učinjeno u SR Sloveniji. Naime, Slovenci su se opredijelili za provođenje postupne, optimalne decentralizacije privrede vodeći računa, prije svega, o maksimalnoj ekonomskoj racionalizaciji proizvodnje, ali i o obrani zemlje. Tako je, primjerice, većina pogona »Slovenijalesa« u manjim mjestima — selima. Tako se sprečava odlazak stanovništva u gradove, ne stvaraju stambeni i socijalni problemi (seljak ima svoju kuću), osigurava dodatni izvor hrane. Radnik sa sela, koji živi i radi na selu, po svršetku radnog vremena bavi se poljoprivrednom proizvodnjom na svojoj zemlji. Održavaju se stari i prave novi izvori vode, grade se nove a ne urušavaju stare nastambe.

Isto se sistemsko rješenje (v. dokumente posljednjih kongresa SKJ), za sada uz slabije rezultate, provodi i u drugim sredinama.

Navedimo i drugi primjer. Med je zbog svoje kaloričnosti i izuzetnih medicinskih svojstava jedna od najpotrebnijih vrsta hrane u ratu. Jugoslavija, koja ima idealne mogućnosti za visoku proizvodnju meda najboljih vrsta (od žalfije, bagrema, jele) uvozi med. Uočavajući to, savezni i republički organi donose odluku, uzimajući u obzir i ekonomski i vojni aspekt, o potpomaganju proizvodnje financiranjem osnivanja novih pčelinjaka. Odluka je i ostvarena.

Smatramo da se nije ni potrebno osvrutati na tvrdnju kako se industrijalizacija zemlje (izgradnja aerodroma i cesta, primjerice) negativno odražava na sigurnost zemlje. To je aspurdno. Čemu onda ulagati dodatne napore u razvoj zemlje kada to šteti njezinoj sigurnosti?

Po Beblerovu sudu, slaba obrambena efikasnost društva rezultat je ne samo spomenutih, uvjetno rečeno privrednih, poteškoća, nego i krupnih političkih propusta. Naime, »nije malo nekadašnjih boraca što ih je naša stvarnost razočarala unatoč nesumnjivim dostignućima. Previše je bilo grešaka i štete zbog neznanja, nesposobnosti vodećih, zbog neodgovornosti, zatiranja kritike, a i korupcije. Veliki danak plaćali smo i plaćamo birokratizmu, sektaštvu i dogmatizmu na balkanski način. Što se tiče naše obrambene sposobnosti, veliku je štetu prouzročila službena politika seljaštvu, naime strah pred bogatim i presnažnim seljakom, kao i pokušaji da se, na ovaj ili onaj način, seljaci prisile na činovnički socijalizam. Međutim, bez svjesne podrške seljaka nije moguće računati na uspješno ponavljanje partizanskog rata, bez obzira na znatan broj tenkova što ih imamo« (str. 141).

Što se tu kaže? Sigurno ne ono što smo očekivali. A očekivali smo da će »visoko vojnizirano« društvo (visoka *usmjerenost društva* u vojne svrhe, jake oružane snage, visoka materijalna izdvajanja za vojne potrebe) u miru još više iskazati svoju spremnost na odricanje u ratu radi očuvanja svoje ugrožene slobode, nezavisnosti i suvereniteta. To očekujemo, ali ništa od očekivanog. Umjesto očekivanog dolazimo do neočekivanog. Dolazimo do otkrovenja da u nametnutome budućem ratu nećemo moći voditi partizanski oblik oružane borbe (partizanski rat), što znači ni općenarodni rat. Jer, ako je još nekako, premda vrlo teško, i moguće zamisliti frontalni sukob kao sukob dviju »stajajući« vojski, partizansko je ratovanje nezamislivo bez podrške i učesća širokih slojeva stanovništva. A te podrške neće biti. A neće je biti jer je, kako saznajemo, neadekvatna politika ozlojcdila seljaka koji nema interesa za vlastito angažiranje u oružanoj borbi, budući da njemu ne može biti lošije nego što jest.

Premda Bebler doslovno ne kaže da se seljaštvo ne bi angažiralo u oružanoj borbi, to se podrazumijeva. Ako imamo jake oružane snage s mnogo dobro obučених vojnika, s mnogo tenkova, aviona, brodova i podmornica, raketa i artiljerijskih oruđa, problem neefikasnosti obrane nije produkt loše vojske. Problem se krije negdje drugdje. Gdje? U neadekvatnoj politici i narodu (seljaštvu) koji bi se, kao posljedica takve politike, odrekao suprotstavljanja napadaču oružanom borbom.

Uočljivo je da više nije prvenstveno riječ o, možda i nebitnoj, suprotnosti između »visoke vojnizacije« i slabe obrane. Riječ je o mnogo krupnijoj stvari. Riječ je o različitom gledanju na jugoslavensku suvremenost, mjesto pojedinca i socijalnih slojeva u njoj.

Ni najveći prijatelj jugoslavenskog društva ne može previdjeti činjenicu da je ono danas bremenito problemima. Ali, ni njegov najveći protivnik još nije došao do spoznaje da je ono zbog toga postalo neefikasno u obrani teritorijalnog integriteta (što bi bilo s Makedonijom i Makedoncima da nije tako).

Seljaštvo nije kategorija stanovništva kojoj se malo vjeruje. Seljaštvo, koje je činilo oko 90% pripadnika NOP-a i POJ-a, iznijelo je revoluciju pod vodstvom KPJ na svojim plećima. A valja imati na umu da današnji seljak nije jednak seljaku iz 1941. godine. U prosjeku, seljak iz 1941. godine, osim nešto malo okućnice, nije imao vlastite zemlje. Više je radio kod veleposjednika i bogatih seljaka nego na svojoj zemlji. Više je bio kmet ili najamnik, a manje seljak. Živio je u skladu sa stoljetnom tradicijom. Prihvaćao je i čuvao kao najdragocjenije naslijeđe patrijarhalni duh. S malo je simpatija gledao na komunizam i KPJ. Oni se nisu uklapali u njegove životne kalupe. Komunizam je, po njegovu mišljenju, oduzimao i ono malo zemlje što je imao, vlastitu ženu činio ženom svih itd.

Ipak, takav je seljak masovno sudjelovao u borbi za oslobođenje zemlje i u revoluciji, prihvatio KPJ kao vodeću snagu, borio se za socijalizam. Danas, unatoč teškoćama s kojima se bori, on ima zemlju, obrazovan je, uključio se u cjelokupna društvena zbivanja, angažira se u jačanju socijalizma koji mu je dao zemlju. Stoga, zašto sumnjati u njega? Zašto ne vjerovati da bi branio svoju zemlju, svoju porodicu i svoje društvo?

Problematičnijim nam se čini pokretanje radništva iz mrtvila u koje je zapalo. U trenucima stagnacije samoupravljanja radništvo je zapalo u nekakvu učmalost, apatiju. Ne funkcioniraju dva vitalna dijela tijela: samoupravna radnička kontrola i sindikat. U klasičnom određenju, ono je više klasa po sebi, nego klasa za sebe. Takvo stanje, povezano s pojačanom birokratizacijom i republičko-pokrajinskim etatizmima, nepovoljno utječe na sigurnost društva.

Navedeno stanje zasigurno slabi jedinstven obrambenozaštitni sistem. Pritom, više slabi drugu, zaštitnu komponentu, tj. društvenu samozaštitu, o kojoj Bebler ne govori. Smatramo da bi se u slučaju vanjske agresije na Jugoslaviju, na koju Bebler gotovo isključivo misli kada govori o vojnoj doktrini, u borbu i općenarodni rat uključile sve društvene strukture.

Nismo pak toliko sigurni da bi to isto naše, jugoslavensko društvo, imajući u vidu njegove suprotnosti, bilo uvijek spremno da se odmah u začetku suprotstavi svim negativnim unutrašnjim pojavama, kakva je, recimo, kontra-revolucija na Kosovu. No iako je to i problem i općenarodne obrane, ipak je više problem društvene samozaštite. Kako ne govorimo o društvenoj samozaštiti, problem smo samo naznačili.

Ukratko: proturječnost između iskazane »visoke vojnizacije« jugoslaven-skog društva i istovremeno slabe obrane jest neprihvatljiva. Ako je vojnizacija shvaćena kao srazmjerno *visoka usmjerenost društvenih napora i vrijednosti* u vojnu sferu, društvo neće ostaviti vojsku na cjedilu u slučaju rata. Inače, zašto pojačani naponi u miru? Samo ako je »vojnizacija« rezultat ne *napora društva*, nego nekih njegovih dijelova, prvenstveno političkog vodstva, moglo bi doći do raskoraka. Samo tada nije više riječ o vojnizaciji koju podržava društvo, nego o pojavi koja bi se možda, mogla nazvati militarizacijom.

III

Idejni začeci, razvoj, dileme i zastoji u razvoju jugoslaven-ske vojne doktrine nesumnjivo su u prijeratnoj teorijskoj misli KPJ, NOR-u, jugoslaven-skog poslijeratnog stvarnosti i svjetskim zbivanjima. U poslijeratnom razdoblju u ratu oblikovana i praktično potvrđena ideja o »naoružanom narodu« doživljava svoje uspone i padove. Tu dilema nema. No dileme mogu nastati u traženju uzroka koji su presudno odredili njezinu upotrebu od 1968. godine pod imenom »doktrina općenarodne obrane«. Dvojba se sastoji u tome da li je ona više rezultat permanentnog razvoja jugoslaven-skog društva s njemu odgovarajućim političkim sistemom, a manje unutrašnjih i vanjskopoličkih događaja ili obratno. Bebler smatra da je suvremena vojna doktrina Jugoslavi-je plod dugogodišnjeg razvoja jugoslaven-skog društva, djelatnosti KPJ i prakse NOR-a, ali pridaje poseban značaj pojedinim događajima.

Po njegovu sudu, »... jedan unutrašnji i dva vanjskopolička događaja pomogli su da se razvoj vojne doktrine pomakne s mrtve točke. U srpnju 1966. godine ostavka tadašnjeg potpredsjednika Republike Aleksandra Rankovića, koji je u svojoj ličnosti objedinjavao najviše državne, partijske i sigurnosne položaje, otvorila je put reformi savezne države, osobito na području javne i državne sigurnosti... Okupacija Čehoslovačke u kolovozu 1968. godine ne samo da je teoretski i praktično potvrdila prethodni zaključak. Zadnji potisak koji je nezaustavljivo doveo do oblikovanja naše sadašnje obrambene doktrine prouzročili su, dakle, tuđi tenkovi na ulicama češkog Praga« (str. 136).

Da li ima slučajnih građevina izdvojenih iz ljudskog društva u kojemu su nikle, te njegovih potreba, želja i shvaćanja? Nema. Da li ima bezrazložnih linija i oblika u kiparstvu, slikarstvu ili uopće stvaralaštvu? Nema. Jedno je izvjesno: u životu jugoslaven-skog društva i općenarodne obrane postoji prisna višegodišnja veza. Ona nije slučajna. Ona nije rezultat ni ostavke Rankovića, a ni prisustva sovjetskih tenkova na praškim ulicama. Ona nije posljedica pojedinačnih događanja. Upravo obratno. Rezultat je kontinuiteta u razvoju društva. Nije se Ranković sam smijenio. Smijenjen je u ime kontinuiteta kojeg nije mogao ili nije htio slijediti. I nije u pitanju samo Ranković; bilo je i drugih »Rankovića«.

Također, prije Čehoslovačke bila je Mađarska. Prije Mađarske bila je Poljska. Prije Poljske bila je Jugoslavija. Prije socijalističke Jugoslavije bio je NOR. U svim tim zbivanjima, u svakom pojedinom slučaju, nema nedosljednosti u stavovima našega vodstva. Zato zaključujemo da čehoslovački slučaj nije bio onaj jezičac na vagi koji je definitivno prevagnuo u korist općenarodne obrane. Građevina zvana općenarodna obrana utemeljena je u narodnooslobodilačkom ratu, a oni ni u jednome poslijeratnom trenutku nisu bili

zatrpali, čak ni u doba najjačeg državnog centralizma. Bilo je razdoblja kada su se židovi sporije gradili, kada su se neki od njih i urušavali, ali građevina kao cjelina nikada nije bila ugrožena.

Mnogi su upali u zabludu smatrajući da je stvaranje jakih oružanih snaga neposredno nakon rata i inzistiranje na vođenju frontalnog oblika oružane borbe (od konca rata do, otprilike, početka 60-ih godina) istovremeno i oduštajanje od općenarodnoga obrambenog rata. Ne smiju se miješati oblici oružane borbe s općenarodnim ratom. Nije frontalni oblik oružane borbe sukob dviju »profesionalnih« vojski, a partizanski oblik sukob jedne profesionalne vojske (napadača) i naroda (napadnutog). Zar su borci na sremskoj fronti bili profesionalni vojnici? Zar ta fronta nije angažirala znatan dio naše narodne vojske? A zar naša poslijeratna »stalna« vojska nije bila i narodna vojska? Zar je nisu činili upravo oni koji su vodili općenarodni rat?

Zaključimo: doktrina općenarodne obrane rezultat je kontinuiteta u razvoju jugoslavenskog društva i njegove teorijske misli. Pojedini događaji utječu, ali nikada ne odlučuju presudno. I zato pisati o jugoslavenskoj vojnoj doktrini znači prvenstveno pisanje o kontinuitetu. Kad se on iskaže, s mnogo argumenata može se prijeći i na pojedine događaje.

Naposlijetku, orijentirani smo k postizanju optimalnih rezultata u razvoju općenarodne obrane. To uključuje i efikasniju primjenu znanstvenih spoznaja, pri čemu valja »razvijati konstruktivnu borbu mišljenja, jer samo principijelna rasprava može doprinijeti razvoju naučne misli i prakse« (Tito).